

aktüel Arkeoloji

Dergisi

Mayıs - Haziran 2011/21-9.5TL Kıbrıs 11TL

HATTUŞA

İlk Merkezi Güç - İlk Başkent

GORDİON

Friglerin Başkenti

TARHUNTAŞŞA

Kayıp Başkent

TUŞPA

Urartu Krallığı'nın Başkenti

SARDES

Sikkenin Mucidi Lidyalıların Başkenti

ANADOLU BAŞKENTLERİ

 Tüpraş

SON URARTULULAR - İLK İSTANBULLULAR - SAVAŞ, GÜÇ VE İNANÇ- DÜNYA MİRAS LİSTESİ VE TÜRKİYE

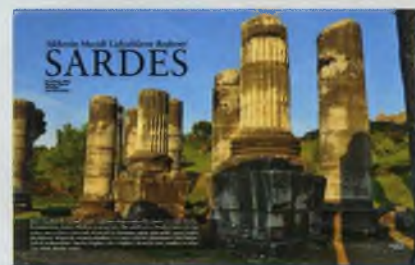
İçindekiler

mayıs-haziran 2011

Dünya Miras Listesi ve Türkiye.....	4
Karaburun Tümülüsü.....	6
Savaş, Güç ve İnanç.....	8
İmparatorlar İstanbul'da.....	14
Göbeklitepe- Dünyanın İlk Tapınağı.....	18
Son Urartular.....	24
İlk İstanbullular.....	26
HATTUŞA Prof. Dr. Andreas SCHACHNER.....	30
<i>Bugün Çorum'un Boğazkale İlçesi yakınlarında yer alan ve MÖ 2. binyılda Orta Anadolu'da oluşan Hitit İmparatorluğu'nun başkenti Hattuşa'nın bulunduğu bölgede, yerleşik tarım topluluklarının ilk izleri MÖ 5. ve 4. binyılda karşımıza çıkar.</i>	
TARHUNTAŞSA Yrd. Doç. Dr. Meltem D. ALPARSLAN.....	46
<i>"Kardeşim Muwatalli Hatti'nin tanrılarını, Arinna'nın tanrılarını ve Sedir tanrılarını aldı. Onları Tarhuntaşsa'ya götürdü ve Tarhuntaşsa'yı kendine büyük yer (=başkent/rezidans) yaptı."</i>	
TUŞPA – Prof. Dr. Taner TARHAN.....	58
AŞAĞI KENT Yrd. Doç. Dr. Erkan KONYAR.....	76
<i>Urartu Krallığı'nın başkenti Tuşpa, Van Gölü'nün kıyısında, Van ilinin takriben 5 km batısındadır; "Van Kalesi" adıyla da anılır. Tuşpa'nın başkent olarak kuruluşu, güneydeki ezeli düşman Assur'a ve de çetin doğa şartlarına karşı verilen mücadelenin uzun öyküsüdür.</i>	
GORDION – Prof. Kenneth SAMS	90
<i>Frigler, MÖ 1200'lerde Hititlerin yıkılması ile Anadolu'ya hakim olmaya başlarlar. Frig Krallığı başkenti olan Gordion, Hattuşa'dan sonra Anadolu'nun ikinci büyük başkentidir.</i>	
SARDES - Prof. Nicholas CAHILL.....	108
<i>Birçok Yakın Doğu ve Anadolu şehirleri gibi, Sardes de Lidya döneminde yüksek güçlü bir kaleye, ayrıca güçlü bir aşağı şehre, surun dışına uzanan bir yerleşime sahipti.</i>	

Göbeklitepe

Aktüel Arkeoloji Dergisi

Yazı İşleri Müdürü

Murat NAĞIŞ

muratnagis@aktuelarkeoloji.com.tr

Yayın Koordinatörü

Ayşe TATAR

aysetatar@aktuelarkeoloji.com.tr

Editor

Mehmet BEZDAN

mbezdan@aktuelarkeoloji.com.tr

Reklam ve Halkla İlişkiler

Ergin BAYTOK

erginbaytok@aktuelarkeoloji.com.tr

Art Direktör

Özgür ERYAŞAR

grafik@aktuelarkeoloji.com.tr

Fotoğraf Editörleri

Aykan ÖZENER

Bilge YILMAZ

Bilişim Danışmanı

Ramazan AKTAŞ

internet@aktuelarkeoloji.com.tr

Muhabir Temsilci

Ertuğ ERGÜRER

Temsilci Koordinatörü

Samet HARMANDAR

temsilci@aktuelarkeoloji.com.tr

Kapak Görseli

Sardes Kazı Arşivi

Yazınsal ve Görsel Katkıda Bulunanlar

Prof. Dr. Andreas Schachner, Prof. G. Kenneth Sams,

Prof. Dr. M. Taner Tarhan, Prof. Nicholas Cahill, Yrd. Doç. Dr. Erkan

Konyar, Yrd. Doç. Dr. Meltem Doğan Alparslan

Prof. Dr. Aynur Özfırat, Prof. Dr. Felix Pirson, Ahmet Bozkurt,

Ahmet Turgut Yazman, Bülent Öztürk, Enver Şengül, Ersin Demirel,

Nihat Tekdemir, Önder İpek, Şennur Şentürk, Yaşagül Ekinci,

Zeynep Kızıltan

İstanbul Arkeoloji Müzeleri, Alman Arkeoloji Enstitüsü,

Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Çorum Müzesi, Eskişehir

Turizm ve Tanıtma Derneği, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık

İletişim ve Abonelik:

www.aktuelarkeoloji.com.tr

Tel : (+90) 212 2442502

info@aktuelarkeoloji.com.tr - abone@aktuelarkeoloji.com.tr

Dağıtım

YAYSAT

Baskı

Pasifik Ofset

www.pasifikofset.com

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok Kat:2

34435 Haramidere Avcılar İstanbul

Tel: (+90) 212 412 17 77

Yazıların tüm sorumluluğu yazarlara aittir.

2 ayda bir yayımlanır, basın meslek ilkelerine uyar.

Yayın çalışmalarını ve yönetim- idari çalışmalarını

kişilerin gönüllü katılımı ile gerçekleştirmektedir.

"Aktüel Arkeoloji Dergisi'nin yayını projesi TÜPRAŞ'ın desteği ile sürdürülmektedir"

Nağış Basım Yayın Dağıtım Rek. Org. Tic. Ltd. Şti.

Hakan NAĞIŞ

Editörden

2007 yılında ilk defa sizinle buluşan Aktüel Arkeoloji Dergisi'nin iki amacı vardı: Anadolu'yu yeniden keşfetmek, sahip olduğumuz eşsiz mirası, bu mirasın koruyucuları olan "Anadolu insanına" anlatabilmek ve evrensel bir değer taşıyan bu mirası tüm dünyayla paylaşmak. Aradan dört sene geçti ve geçen bu süre bize, Anadolu arkeolojisini ve kültürel mirasını çok önemli noktalara taşıyabileceğimizi gösterdi.

Aktüel Arkeoloji Dergisi, bugünlerde, Kültür ve Turizm Bakanlığı Dış Tanıtım Genel Müdürlüğü ile iş birliği içerisinde hazırladığı, 40 ülkeye dağıtımı gerçekleştirilen Actual Archeology Magazine - Anatolia aracılığıyla yurtdışındaki Anadolu meraklıları ile kucaklaşmanın heyecanını yaşıyor.

Elinizdeki bu özel sayıda, Anadolu tarihine damgasını vurmuş dört dönem ve dört uygarlığın merkezi anlatılıyor. Anadolu'nun başkentleri...

Anadolu'nun ilk merkezi gücünü kurarak yaklaşık beş yüzyıl boyunca hükümdarlık yapmış olan Hititlerin başkenti Hattuşa, uzun süre Hitit İmparatorluğu'na başkentlik yapar, ancak kısa süreliğine başkentin planlı bir şekilde Tarhuntaşşa'ya taşındığı da bilinir. Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışında önemli bir rol üstlenen Frigler, İç Anadolu'ya yerleşmişler ve Anadolu'yu kesen ana yollar üzerinde yer alan, bol su ve geniş tarım ve otlak alanlarına sahip olan Gordion'u kendilerine başkent seçmişlerdir.

Mustafa Kemal Atatürk, yeni kurulan devletin başkentinin, o zamanlar çok küçük olan Ankara olmasının gerekliliğini anlatırken, hiç kimse İstanbul dururken neden İç Anadolu'daki kasaba gibi bir yerin başkent olması gerektiğine anlam verememiştir. Hâlbuki tarihe baktığımızda görüyoruz ki; İç Anadolu, her dönemde Anadolu'nun en önemli uygarlıklarına ev sahipliği yapmıştır.

Gordion'dan sonra yolumuz Doğu Anadolu'da yaklaşık iki yüzyıl egemenlik kurmuş olan, Anadolu'nun demirci uygarlığı Urartuların başkenti Tuşpa'ya düşüyor. Yalçın bir kayalığın üzerinde kurulmuş muhteşem bir kale ve krallık yapıları ile donatılan Tuşpa'dan, Anadolu'nun en zengin uygarlığı, sikkenin mucitleri Lidyalılar ve başkentleri Sardes'e geçiyoruz. Paktalos Çayının taşıdığı altın tanecekleri ile zenginleşen Sardes'in hikâyesi ile Anadolu Başkentleri serimizin ilk bölümünü tamamlıyoruz.

Ayrıca bu sayımızda iki konuk ağırladık: Türkiye'de gün geçtikçe gelişen ve değişen arkeoloji biliminin koşullarını konuştuğumuz Alman Arkeoloji Enstitüsü Müdürü Felix Pirson ve "Göbeklitepe - Dünyanın İlk Tapınağı" adıyla tamamen kendi öznel bakış açısını yoğunlaştırarak, bambaşka bir tatta bir belgesel yaratarak bizlere sunan Yapımcı Ahmet Tarhan Yazman.

Evet, bu toprakların sözü bitmez!

Murat NAĞIŞ

Van Gölü'nün güneydoğusu, Güneydoğu Toroslar ve Akdamar Adası (Foto: U. Alırız)

Yazı ve Fotoğraflar; Prof. Dr. Aynur ÖZFIRAT
Mustafa Kemal Üniversitesi Arkeoloji Bölümü

Son Urartular

Van Gölü Kıyılarında Yeni Bulgular

Van Gölü Havzası merkez olmak üzere MÖ 9.-6. yüzyıllar arasında, tüm Doğu Anadolu, Kafkasya'nın güney ucu ve Urmiye Gölü'nün batısına egemen olan Urartular, aynı zamanda Yakınoğu'nun en önemli güçlerinden biriydi. Başkenti Van Gölü'nün doğu sahilindeki Tuşpa (Van) olan krallığın yayıldığı geniş ve zorlu coğrafyadaki uzun süreli egemenliğinin başarısı, diğer birçok etkenin yanında, bayındırlık alanındaki inanılmaz gelişimleridir. Oldukça iyi planlanmış kaleler ve eteklerindeki kentler, kapladığı geniş alandaki bağlantıyı sağlayan karayolları ve üzerindeki kervansan-

raylar, sulama sistemleri gibi imar faaliyetleri krallığın yayıldığı tüm coğrafyada karşımıza çıkar.

Urartu Krallığı'nın planlama ve mimarideki bu çarpıcı gelişmesini gösteren bulgular, araştırmamız sırasında sıklıkla karşımıza çıkmıştır. Merkezi bölgeyi oluşturan Van Gölü Havzası'nda devam ettiğimiz yüzey araştırmalarında incelemiş olduğumuz yaklaşık 250 yerleşimin hemen hemen tamamında Urartu/Orta Demir Çağı'na ilişkin bulgulara rastlanmıştır. Öncesinin, sınırlı alanlarda egemen olan beylik ya da küçük krallıklarının pastoral karakteri ağır basan yaşam tarzından farklı olarak, bu dönemde yerleşim sistemi değişerek başta ovalar olmak üzere

dağ etekleri ve yaylalar gibi her türlü arazi ve yerleşim türü kullanılmıştır. Urartu Krallığı'yla birlikte, bölgede ilk kez görülen merkezi otoritenin sağladığı bu düzen, gelişen sosyo-ekonomik yapı ve buna bağlı olarak yerleşimlerin çeşitliliği, her alanda oldukça düzenli planlama ve nüfus artışıyla kendini gösterir.

Bu yazıda, araştırmamız sırasında belirlemiş olduğumuz Urartu Krallığı'nın MÖ 7. yüzyılın sonlarında yıkılışının ardından ortaya çıkan yeni yaşam tarzı ve bu durumun yerleşim sistemindeki göstergeleri olan kaleler ele alınmıştır. Bölgede Urartu sonrası Geç Demir Çağı (MÖ 6.-4. yüzyıl) içindedir, bu dönem iki evrede incelenir: Urartu'nun yıkılışını izleyen

ilk evre Post-Urartu ve Med olarak tanımlanır, daha sonrası ikinci evre ise bölgedeki Pers-Akhaimenid egemenliğini temsil eder.

Urartu Krallığı'nın sona erişile bölgede yaşam tarzı yeniden değişikliğe uğramış görünür. Bir anlamda krallığın son evresi de diyebileceğimiz Post-Urartu döneminde Van Gölü Havzası'nda, ovalarda ve dağ eteklerindeki kaleler ile höyük türü yerleşim alanları terk edilmiştir. Urartu'yu sona erdiren olayların getirdiği karışıklık ve otorite boşluğu nedeniyle halk büyük olasılıkla araştırmada çok sayıda örneğini bulduğumuz daha yüksekteki korunmalı alanlara çekilmiş görünür. Oldukça köklü bir değişime uğrayan siyasal durum, sosyo-ekonomik ve

kültürel anlamda yeni gelişmeler ve yaşam tarzını da beraberinde getirmiştir. Ayrıca merkezi devletin çöküşü, Urartu Krallığı egemenliğindeki birçok farklı grubun yeniden bağımsız olmasına yol açmış görünür. Tüm bölge, siyasi olarak Med ve Pers hâkimiyeti altına alınmış görünmekle birlikte, söz konusu dönemlere ve Med-Pers kimliğine ilişkin arkeolojik bulgular yok denecek kadar azdır. Doğu Anadolu için bilgi eksikliği ve dolayısıyla belirsizliklerin fazla olduğu bu yüzyılların daha açık bir tanımlaması için kültürel kalıntılar yetersizdir. Aşağıda sunacağımız arkeolojik verilerin yanı sıra bu dönemde bölgede Urartu'nun devamı olduğu kabul edilen ve dağlarda yaşayan fakir ve savaşçı halklardan antik kaynaklarda da söz edilmiştir.

Post-Urartu kalelerinin en dikkat çekici özellikleri ulaşılması son derece güç noktalara inşa edilmiş olmaları, dış duvarlarının içinde yapı kalıntılarının olmayışı ve sınırlı sayıda çanak çömlek buluntuya sahip olmalarıdır. Bu verilere göre sürekli iskân edilmekten çok belirli dönemlerde kullanılmış oldukları kabul edilebilir. İçlerinde en dikkat çekici olanları Van Gölü'nün gü-

neydoğusunda dağlık alandaki Yeşilalıç II, güneyindeki Gelenge, Gürpınar İran yolu üzerindeki Bajergeh ve Gavurkale, Çaldıran Ovasının doğusundaki Ziyaret/Alikelle, kuzeyde Aladağ eteklerindeki Bakırtaş, Teketaş ve Şekerbulak, Patnos Ovası'nın doğusundaki Kartavin ve Ch. Burney tarafından incelenmiş olan Süphan Dağı'nın doğu eteğindeki Kefir kalesidir. Bunların içinde Gelenge, Yeşilalıç II ve Kartavin kaleleri Urartu'ya çok daha yakın inşa teknikleri nedeniyle erken örnekler olmalıdır. Diğerleri, daha küçük taşlarla özensiz inşa edilmiş duvarları ve daha basit plan anlayışlarıyla ayrılır, bunların biraz daha geç bir evreye ait oldukları kabul edilebilir. Aslında bugüne kadar Doğu Anadolu'da araştırmalarda söz konusu dönemlere ilişkin bazı izlere rastlanmış, yerleşme dokusu ve çanak çömlek özellikleri konusunda bazı bilgilere ulaşılmıştır. Van Kalesi ve Karagündüz höyükleri ile Çavuştepe kalesi kazılarında bu döneme ait tabakalara rastlanmıştır, ancak bunlar oldukça zayıftır. Bu döneme ait arkeolojik bulgular, daha çok, dağlık alanlarda yer alan kalelerdir. Kalelerde az sayıda olmakla birlikte tüm bu yerleşim-

Yeşilalıç II Kalesi'nden

Kartavin Kalesi

Gelenge Kalesi

lerinden ele geçen çanak çömlekler Urartu'nun devamıdır, bununla birlikte bazı Geç Demir Çağ özelliklerini de taşımaları nedeniyle Post-Urartu olarak ayrılmışlardır.

Urartu Krallığı'nın sonu ve siyasi gücün yok oluşundan sonra yaşamaya çalışan halkın izleri olduğunu düşündüğümüz Post-Urartu kalelerinin sayısı azımsanacak gibi değildir. Yukarıda sözünü ettiğimiz gibi bölgede ortaya çıkan gruplar ve antik kaynaklarda adı geçen olaylarla bu kalelerin konumları ve bulguları paralellik gösterir. Aynı zamanda Van Kalesi, Karagündüz ve Çavuştepe'de rastlandığı gibi eski Urartu yerleşimlerinde varlıklarını sürdürmeye çalışan Urartu kökenli insanlar, dönemin karışık yapılanmasının getirdiği olaylar sırasında

sığınma gereği duyarak bu kalelere çekilmiş olmalıdır. Aynı zamanda oldukça zorlu alanlara bu türde kaleler yapılarak yaşamlarını sürdürebilmeleri Urartu Krallığı'nın planlama ve mimarideki üstün başarısının bir devamı olarak düşünülmelidir kanısındayız.☺

•Yüzey Araştırması T.C. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izin ve destekleriyle gerçekleştirilmektedir. Türk Tarih Kurumu projeleriyle de çalışmalarımız desteklenmektedir, araştırma ayrıca TÜBİTAK (SBB-CNRS-2011, SBB-105K063) projeleri çerçevesinde çalışılmıştır. Tüm bu kurumlara ve bilgilendirmeleri ve yardımları için Prof. Dr. Veli Sevin'e teşekkür etmek bizim için zevkli bir görevdir.

Gelenge Kalesi